

De Proeftuin van Nederland

Regionaal Cultuurprofiel Ede-Wageningen

1 november 2018

gemeente **Wageningen**

Voorwoord

Ede-Wageningen is een regio waar rust en ruimte kunstenaars inspireren en culturele initiatieven floreren. Waar de inwoners van de gemeenten Ede en Wageningen gretig zijn om samen met nieuwkomers activiteiten te ontplooiën. En waar de reputatie van topinstellingen zoals het Kröller-Müller Museum en Wageningen University & Research een positieve uitstraling en aantrekkingskracht hebben op bezoekers van heinde en verre. Het is een centraal gelegen regio die iedereen verwelkomt en open staat voor experimenten en samenwerkingsverbanden.

Dit regionaal cultuurprofiel is opgesteld naar aanleiding van de open uitnodiging van het ministerie van OCW aan steden en regio's om de eigen identiteit en de culturele bewegingen in beeld te brengen. Ede-Wageningen haakt hiermee tevens aan bij de route die het Landsdeel Oost is ingeslagen. Maar vooral heeft de ontwikkeling van dit regionaal cultuurprofiel energie opgeleverd tussen culturele instellingen en initiatiefnemers in beide gemeenten om samen aan de slag te gaan met het stimuleren van kunst, cultuur en erfgoed in deze regio.

Het culturele verhaal van deze regio wordt in dit regionaal cultuurprofiel verteld langs drie lijnen. De eerste lijn is de inbedding in de unieke omringende natuur van de Veluwe. De tweede lijn dient zich aan via het erfgoed dat een complete historie omvat van Wereldoorlogen en bevrijding. De derde lijn is die van de ontwikkeling van voedsel en voedselinnovatie. Hiermee vormt dit regionaal cultuurprofiel een schets van de bestaande waarden en de nieuwe mogelijkheden op cultureel gebied in de regio Ede-Wageningen: het is de proeftuin van Nederland.

De tekening op de voorpagina is van Henk van Ruitenbeek, tekenaar uit Wageningen. Op ons verzoek heeft hij de verhaallijnen voor het regionaal cultuurprofiel Ede-Wageningen in één beeld geïnterpreteerd en samengevat.

Inhoudsopgave

1.	Regionaal Cultuurprofiel als aanjager	4
1.1	Inleiding	4
1.2	Vraagstelling en kaders	4
1.3	Proces met het culturele veld	4
2.	Cultureel ecosysteem Ede-Wageningen	5
2.1	Gedeelde visie op cultuur	5
2.2	Schets van spelers in het culturele ecosysteem	6
2.3	Samenwerking als stimulans	7
2.4	Ambities en acties vanuit het profiel	8
3.	Verhaallijn 1 - Natuur	10
3.1	Ons verhaal: rust en ruimte	10
3.2	Kenmerken en kwaliteiten	11
3.3	Overzicht Natuur	12
4.	Verhaallijn 2 - Historisch perspectief	13
4.1	Ons verhaal: herinneren & vernieuwen	13
4.2	Kenmerken en kwaliteiten	14
4.3	Overzicht Historisch Perspectief	15
5.	Verhaallijn 3 - Voedsel	16
5.1	Ons verhaal: aan tafel met kunstenaars	16
5.2	Kenmerken en kwaliteiten	17
5.3	Cultuur in verbinding met andere domeinen	17
5.4	Overzicht Voedsel	19
6.	Voedingsbodem voor de toekomst	20

1. Regionaal Cultuurprofiel als aanjager

1.1 Inleiding

Wij, gemeenten Ede en Wageningen, hebben er samen voor gekozen om in te gaan op de uitnodiging van de minister om een cultuurprofiel voor de regio Ede-Wageningen te ontwikkelen. Wij beschouwen het regionaal cultuurprofiel als mogelijkheid de aansluiting van het rijksbeleid op de lokale en regionale context te bevorderen. Bovendien zien wij dit profiel als een kans om de culturele verbinding met de omliggende regio's in Landsdeel Oost te verkennen. Maar het voornaamste is dat wij de samenwerking tussen spelers in het culturele veld en de aanpalende domeinen in onze regio als gevolg van dit proces zien opbloeien.

In dit eerste hoofdstuk schetsen wij de context waarbinnen het regionaal cultuurprofiel past en het proces hoe dit profiel tot stand is gekomen. In het volgende hoofdstuk beschrijven wij het culturele ecosysteem in onze regio. In de drie hoofdstukken daarna vertellen wij aan de hand van drie verhaallijnen hoe wij, samen met inwoners en instellingen in onze gemeenten, vorm en inhoud geven aan het cultuurprofiel. Per lijn laten we betrokken spelers aan het woord die het eigene van de regio vertolken en de verbinding leggen met kunst, cultuur en erfgoed. Voorts geven we schematisch per lijn weer welke spelers een rol spelen en waar aanknopingspunten en kansen liggen tot samenwerkingsverbanden, ook met spelers in omliggende regio's. Het regionaal cultuurprofiel heeft grote waarde als aanjager voor samenwerking op het gebied van kunst, cultuur en erfgoed met andere voor deze regio relevante domeinen, zoals uit de verhalen blijkt.

1.2 Vraagstelling en kaders

Het ministerie van OCW bereidt in overleg met steden en provincies de nieuwe beleidsperiode 2021 – 2024 voor. Minister Van Engelshoven nodigt samenwerkende gemeenten en provincies uit om, zo veel mogelijk in samenwerking met het culturele veld, profielen op te stellen waarin zij hun visie op kunst en cultuur in de regio beschrijven, de uitdagingen die zij zien en willen oppakken, de wijze waarop het lokaal beleid en regionale samenwerking daaraan kunnen bijdragen en de wijze waarop een en ander bijdraagt aan het landelijke cultuurbeleid. Dit proces moet worden gezien als groeimodel, waarin lessen worden geleerd en gedeeld.

De gemeenten Ede en Wageningen werken op diverse terreinen samen, in het bijzonder in de FoodValley en de KennisAs. Op het gebied van kunst, cultuur en erfgoed is die samenwerking pas ingezet in het kader van dit regionaal cultuurprofiel. De gemeente Ede heeft een cultuurvisie opgesteld, waarop wordt voortgebouwd met dit profiel. De gemeente Wageningen is bezig een cultuuractieplan te ontwikkelen, waar dit profiel input voor levert. In het volgende hoofdstuk lichten we de visies en het culturele ecosysteem van Ede-Wageningen toe.

1.3 Proces met het culturele veld

Het regionaal cultuurprofiel Ede-Wageningen heeft vorm en inhoud gekregen vanuit het culturele veld. De gemeenten hebben met behulp van bureau Berenschot de spelers in het culturele veld op diverse momenten bijeen geroepen. De spelers hebben samen bepaald welke gezamenlijke lijnen er te zien zijn in de regio en gekozen waarmee het veld zelf aan de slag wil gaan. Het profiel bevat daardoor de intenties van het culturele veld van Ede en Wageningen om de samenwerking te intensiveren en nodigt tevens culturele spelers uit de omliggende regio's uit om samenwerking te bevorderen. Het profiel ambieert niet uitputtend te zijn maar toont drie lijnen die houvast bieden om nieuwe initiatieven op te zetten en aanknopingspunten zijn voor verbinding met andere domeinen. Nu al zijn spelers uit diverse andere domeinen hierbij aangehaakt. Wij spreken de wens uit dat dit regionaal cultuurprofiel de start vormt voor een proces met grote betrokkenheid van spelers en inwoners, waardoor met behulp van kunst, cultuur en erfgoed de aantrekkingskracht van de regio verder wordt vergroot.

2. Cultureel ecosysteem Ede-Wageningen

2.1 Gedeelde visie op cultuur

In dit hoofdstuk schetsen we eerst de verbindende elementen tussen de cultuurnota's van beide gemeenten, beschrijven we vervolgens aan de hand van de actieve spelers het huidige het culturele ecosysteem en gaan we ten slotte in op hoe we ons voorstellen dat dit regionaal cultuurprofiel tot verdere samenwerking en acties leidt.

De cultuurnota voor de gemeente Ede (2016) kenmerkt zich door de wil om nieuwe initiatieven te faciliteren, en door het oog voor zowel de artistieke als de maatschappelijke waarde van kunst: het idee dat cultuur de sociale cohesie in de gemeente kan bevorderen. De cultuurnota voor de gemeente Wageningen (2014 – 2018) geeft blijk van een inzet op diversiteit en participatie in het culturele veld. De gemeente Wageningen wil begin 2019 een nieuw cultuuractieplan ontwikkelen. Cultuur moet een belangrijke pijler en aanjager vormen in de ontwikkeling van Wageningen als kennisstad en universiteitsstad.

Uit onze vigerende cultuurvisies blijkt overeenkomstig een waardering voor de maatschappelijke waarde van cultuur. Wij zien kunst en cultuur als een middel om burgers te laten participeren in de samenleving. Ook waarderen wij de artistieke waarde van kunst en cultuur: kunst stemt tot nadenken, tot plezier en zelfontplooiing. Passend bij de benadrukking van de maatschappelijke waarde wensen wij kunst en cultuur beschikbaar en toegankelijk te maken voor de inwoners van alle leeftijden. In het bijzonder is er aandacht voor cultureel aanbod voor de jeugd. Wij hechten aan burgerparticipatie en bevorderen dat door middel van inwonerpanels en het stimuleren van (burger)initiatieven. Ook zijn in beide gemeenten veel inwoners actief in het verenigingsleven. De gemeente Ede wil er op in zetten zoveel mogelijk aan te moedigen dat jonge Edenaren deelnemen aan kunst of kunst beoefenen via de verenigingen. Ook Wageningen kent een verenigingsleven en vindt het belangrijk deze verenigingen te ondersteunen. Verbinding tussen deze verenigingen en professionele (kunst)instellingen kunnen de betrokkenheid bij het lokale aanbod verder vergroten.

De erkenning van de maatschappelijke waarde van kunst, naast de artistieke waarde en de wil om de toegankelijkheid van kunst en cultuur te verbeteren zijn ontwikkelingen die ook in het landelijke cultuurbeleid in andere gemeenten terug te vinden zijn. Deze aandachtspunten en overeenkomsten in de manier waarop cultuur wordt bezien bieden voor deze regio specifieke mogelijkheden tot samenwerking. Zo willen wij vanuit een gedeelde basisintentie de culturele levendigheid bevorderen en hebben daartoe de wens uitgesproken om de culturele samenwerking te intensiveren. Een belangrijk aandachtspunt is om een divers aanbod beschikbaar te stellen voor een zo breed mogelijk publiek. Er is bereidheid om meer af te stemmen zodat binnen de regio originaliteit en diversiteit gewaarborgd blijft. Deze overtuiging biedt perspectief om aansluiting te vinden bij culturele initiatieven in de omringende regio's.

Wij willen met kunst en cultuur de aantrekkelijkheid van de stad vergroten, op maatschappelijk, artistiek en ook economisch gebied. Cultuur biedt bij uitstek de mogelijkheid tot verbinding met andere domeinen, zoals het maatschappelijke, economische en ruimtelijke domein. Zoals in de visies beschreven willen de gemeenten Ede en Wageningen ook dat kunst en cultuur verbonden wordt aan kennis, voedsel, het universiteitsleven en de geschiedenis van de plaatsen. Wij maken daartoe uitstapjes naar andere domeinen. In Wageningen wordt actief verbinding gezocht met de Wageningen University & Research (WUR). Ede en Wageningen zoeken verbindingen via de FoodValley en de KennisAs. De wil om kansen te benutten met betrekking tot de FoodValley is er, en ook om te investeren in cultuur en kennis en de verbinding van deze pijlers. De regio Ede – Wageningen wil kennisintensieve bedrijven aantrekken, de FoodValley en de KennisAs verder ontwikkelen, en door sport en cultuur de leefkwaliteit en aantrekkingskracht van het gebied verbeteren.

2.2 Schets van spelers in het culturele ecosysteem

De regio Ede-Wageningen kent een verscheidenheid aan voorzieningen in verschillende disciplines, waarin met name beeldende kunst, erfgoed en muziek sterk vertegenwoordigd zijn. In deze paragraaf schetsen wij een aantal belangrijke spelers in die disciplines, zonder de niet genoemde instellingen te kort te willen doen, maar we willen een lange opsomming vermijden. De variëteit en veelheid van kunsten die worden getoond bij instellingen, op podia en festivals maar ook in het onderwijs en in het amateuircircuit in de regio worden gezien als rijk en kansrijk.

Beeldende kunst: internationale allure en lokale projecten

Binnen de beeldende kunsten geeft het Kröller-Müller Museum deze regio (inter)nationale allure. Het Kröller-Müller Museum met zijn beeldentuin, is een Rijksmuseum en trok in 2017, met onder andere de tentoonstelling Arp. The poetry of Forms, meer dan 354.000 bezoekers uit binnen- en buitenland. Stichting Beelden op de Berg en het Depot kennen nationale faam. Stichting Beelden op de Berg weet bekende (inter)nationale curatoren en kunstenaars, zoals Christien Meindersma en Barbara Visser, aan zich te binden voor de wisselende tentoonstellingen.

Niet alleen genieten deze instellingen nationale faam, ook lokaal en regionaal zetten zij zich in voor beeldende kunst en cultuureducatie in de regio. Zo heeft het Kröller-Müller Museum de digitale scheurkalender ontwikkeld. Dit initiatief is ontwikkeld in samenwerking met Introdans en de gemeente Ede om kunst en cultuur in de klas te stimuleren. De digitale scheurkalender is uitgegroeid tot een platform voor veel Edese instellingen en heeft zelfs landelijk en internationaal navolging gekregen. Stichting Beelden op de Berg ontwikkelde in relatie tot de tentoonstelling *Zomersnieuw (2018)* een project om duurzame relaties te creëren tussen leerlingen van het voortgezet onderwijs en dementerende ouderen middels beeldende kunst.

Erfgoed: het historisch perspectief

De regio Ede-Wageningen vertelt, door het volop aanwezige erfgoed een unieke militaire geschiedenis, van de Eerste Wereldoorlog, de Tweede Wereldoorlog tot aan de Koude Oorlog. De erfgoedinstellingen, zoals Museum Deelen, Platform Militaire Historie Ede en Museum de Casteelse Poort, en een schare aan vrijwilligers houden deze geschiedenis levend door de verhalen te documenteren, te vertellen en activiteiten voor een breed publiek in de regio te organiseren. Het Platform Militaire Historie Ede biedt bijvoorbeeld verschillende lesprogramma's voor scholen en combineert de natuurbeleving met de cultuurbeleving door fiets- en wandelroutes langs historisch erfgoed te organiseren. Museum de Casteelse Poort ontvangt leerlingen van de groepen 7 en 8 van basisscholen met het project Wageningen in de Tweede Wereldoorlog en Museum Vliegbasis Deelen vertelt in zijn monument het historisch verhaal van Deelen. Museum Deelen is tevens onderdeel uit van het samenwerkingsverband Liberation Route Europe.

Dat het erfgoed en de militaire geschiedenis uit deze regio belangstelling geniet is evident. Zo verzamelen elk jaar in september er zo'n 40.000 mensen op de Ginkelse Heide voor de Airborne luchtlandingen, als herdenking aan de Operatie Market Garden. Het erfgoed in de regio is dan ook niet alleen van educatief belang om de historische verhalen levend te houden, maar kan een relevante rol spelen in het bieden van perspectief en context voor maatschappelijke en actuele vraagstukken. Zo organiseren verschillende partijen in Ede in gezamenlijkheid het meerdaags Vrijheidsfestival, waarbij de verhalen centraal staan over het besef dat de vrede waarin we nu leven niet vanzelfsprekend is. En het Bevrijdingsfestival Gelderland en de Nationale Herdenking 4&5 mei, waar Wageningen om bekend staat, trekt jaarlijks meer dan 125.000 bezoekers.

Muziek: ruimte voor talenten

Op het gebied van muziek, muziekeducatie en talentontwikkeling is er een breed aanbod te vinden in de regio. Bij Akoesticum trainen talenten van amateurs tot en met professionals uit binnen en buitenland. Ze werken aan een masterclass programma of bereiden zich voor op een tournee. In de praktijk fungerende beroepsbeoefenaars scholen zich bij. Akoesticum vult het gat tussen de vakopleiding en de beroepspraktijk. De Edesche Concertzaal programmeert voor kenners en niet-kenners toegankelijke, klassieke muzikale kwaliteit van internationaal niveau en behoort tot de top van de Nederlandse kamermuziekzalen. Cultura in Ede heeft een klassiek muziekaanbod, met programma's die gericht zijn op onder andere experimentele klassieke muziek. De podia in de regio, waaronder ook Theater Junushoff in Wageningen, stemmen hun aanbod op elkaar af.

Astrant, de Edese creatieve, muzikale broedplaats en poppodium, gelooft er in dat cultureel ontwikkelde jongeren bijdragen aan een gelukkiger, sociale en cultureler Ede. Astrant werkt samen met scholen, culturele instellingen en in sommige gevallen met welzijnsorganisaties om projecten te realiseren die bijdragen aan die talentontwikkeling middels (pop) cultuur, maar ook bijdragen aan de aantrekkelijkheid van Ede. Astrant heeft de ambitie om het onderdeel poppodium verder uit te bouwen. Een groot poppodium in de regio ontbreekt echter en er gaan stemmen op om daar werk van te maken. In Wageningen is jazz aanvullend op het aanbod uit Ede duidelijk vertegenwoordigd. Voor muziekeducatie is particulier initiatief onmisbaar. Naast de professionele kunsten, wordt Ede-Wageningen getypeerd als een regio met een actief verenigingsleven, zoals, om één voorbeeld te geven, de oudste musicalvereniging van het land, Sempre Sereno uit Wageningen.

2.3 Samenwerking als stimulans

Er is sprake van betrokkenheid van alle spelers in het culturele veld en de inwoners c.q. publiek: het broeit en groeit in deze regio. Het brede aanbod en de wens van mensen om initiatieven te starten en verder te ontwikkelen biedt een heel vruchtbare bodem voor dit profiel alsmede voor samenwerkingen. Daarnaast creëert de aanwezigheid van de universiteit, de continue wisseling van studenten en de spin-off van de kennisindustrie een innovatief klimaat. De voorhanden infrastructuur en centrale ligging zijn ook gunstig voor de regio. Stuk voor stuk eigenschappen van de regio waardoor kunst en cultuur kunnen floreren. De zichtbaarheid van wat er al is kan zeker vergroot worden, en nieuwe initiatieven kunnen vanuit bestaande kwaliteit ontstaan.

Vanuit zowel de gemeente Ede als de gemeente Wageningen wordt samenwerking gestimuleerd. De meeste culturele instellingen werken dan ook samen met andere instellingen binnen en ook buiten de gemeente. Lokaal, regionaal, nationaal of zelfs internationaal. *de bblthk*, de bibliotheek in Wageningen, is bijvoorbeeld aan te merken als een echte lokale verbinder die met veel instellingen binnen de gemeente samenwerkt. Akoesticum in Ede werkt met onder andere internationale partners en heeft een daarmee juist een grensoverschrijdend bereik. Veel samenwerkingsverbanden in de regio zijn voortgekomen uit persoonlijke netwerken en goede verhoudingen tussen de medewerkers van de instellingen. Er heerst bovendien een open, constructief klimaat, waarin wij als gemeenten en culturele instellingen op zoek zijn naar nieuwe verbanden en samenwerkingsprojecten.

Er zijn al enkele toonaangevende voorbeelden van samenwerking tussen Ede en Wageningen te benoemen. Ten eerste de structurele samenwerking tussen Theater Junushoff in Wageningen en Cultura in Ede. Op basis van onder andere financiële noodzaak heeft Junushoff in 2012 verbinding gezocht met Cultura in Ede. Zij hebben een alliantie gevormd en een gezamenlijke positie ingenomen. Op alle aspecten van samenwerking, te weten programmering, publiek en backoffice, versterken zij elkaar. Deze samenwerking is structureel en werpt na vier jaar de vruchten af. De bezoekersaantallen zijn substantieel gestegen en de bezoekers uit de omringende regio's weten de instellingen goed te vinden. Cultura is een belangrijke verbindende speler in de regio. Zo stemt de Edesche Concertzaal qua programmering en publiciteit ook af met Cultura, alsmede met de Kamermuziekvereniging Wageningen. En Astrant onderhoudt ook een structurele samenwerking met Cultura. Ze organiseren bijvoorbeeld samen het SingerSongwriters festival. Ze stemmen de programmering af, combineren de middelen die ze inzetten en werken samen in de backoffice qua productie en uitvoer, maar ook op marketing- en PR-gebied. In samenwerking met een lokaal projectteam van vrijwilligers uit Wageningen verzorgt Astrant een podiumprogramma op het Bevrijdingsfestival.

De culturele regio Ede-Wageningen kent ten tweede al bestaande verbindingen en samenwerkingsverbanden met de omliggende regio's en ziet mogelijkheden om dit verder uit te breiden. Historisch gezien ligt er een belangrijke verbinding door het oorlogsverleden met Rhenen (Grebbeleinie) en de drie andere airborne-gemeentes Arnhem, Oosterbeek en Overbetuwe.

In klassieke muziek ligt samenwerking voor de hand door de mogelijkheden die de podia maar ook met name Akoesticum bieden voor bijvoorbeeld Het Gelders Orkest en het NJO/JON. Ook de samenwerkingsverbanden die de Edesche Concertzaal via het Internationaal Kamermuziek Festival Ede met internationale festivals onderhoudt bieden perspectief. Ede-Wageningen staat graag open voor en werkt mee aan initiatieven met andere regio's binnen het Landsdeel Oost, zoals de Stedendriehoek en Arnhem/Nijmegen, en ook met Utrecht. De regio Ede-Wageningen is centraal gelegen in Nederland en heeft goede verbindingen met de rest van het land. Vanwege deze ligging kan onze regio functioneren als een knooppunt en kunnen wij waar gewenst aansluiten op verschillende thema's.

2.4 Ambities en acties vanuit het profiel

Het culturele ecosysteem van Ede-Wageningen bestaat naast de gemeenten die culturele levendigheid bevorderen, uit een solide basis van veel culturele voorzieningen met ambitie en energie, enkele topinstellingen, een actief verenigingsleven in een natuurrijke en historische omgeving dat perspectief biedt op het verleden en het heden. Het culturele ecosysteem komt steeds meer in verbinding met elkaar, het onderwijs, de KennisAs en de FoodValley. De combinatie van de in de volgende hoofdstukken uitgewerkte verhaallijnen in relatie tot de andere domeinen maakt de regio Ede-Wageningen als geheel uitermate geschikt als een grote culturele proeftuin.

Mogelijkheden en uitdagingen

De regio biedt rust, ruimte en perspectief en voorziet in gedegen voorzieningen voor de ontwikkeling van kunst en cultuur, talent en nieuwe initiatieven. Het *broeit en groeit* in Ede en Wageningen. Er zijn veel mogelijkheden en initiatieven die vaak zelf al van start zijn gegaan, maar er zijn ook enkele uitdagingen voor de regio op te merken.

- De gemeenten Ede en Wageningen liggen gunstig gepositioneerd in Nederland, maar het culturele aanbod ondervindt concurrentie van het aanbod in steden zoals Utrecht, Apeldoorn, Arnhem en Nijmegen. Aanbod in deze steden is voor doelgroepen die mobiel zijn makkelijk te bereiken. Op haar beurt is vanuit deze omliggende gebieden het culturele aanbod van regio Ede-Wageningen ook goed te bereiken. Binnen de regio Ede-Wageningen is het voor jongeren niet makkelijk van de ene naar de andere gemeente te reizen voor het culturele aanbod. De beperkte voorzieningen in de late avond werken drempelverhogend om doelgroepen uit de andere gemeente te verwelkomen.
- In de beide gemeenten ontwikkelt elke instelling zijn eigen aanbod en voert eigen marketing inspanningen uit om het publiek te vergroten. Publiekuitwisseling kan worden gestimuleerd door betere afstemming van het aanbod en communicatie. Over het algemeen kan worden gesteld dat de doelgroepen uiteenlopen van jong naar oud, maar dat er nog potentiële groei zit in de diversiteit van het culturele publiek. Dit betreft diversiteit in opleidingsniveau alsmede sociaal-culturele achtergrond. Daarnaast liggen er nog mogelijkheden om meer internationaal publiek aan te trekken en actief in te zetten op het bereiken van de Wageningse studenten. Verdiept inzicht in het culturele en potentiële culturele publiek (nu nog non-publiek) biedt mogelijkheden om de ontwikkeling van het aanbod en marketinginspanningen gezamenlijk effectiever in te zetten.
- Voor kunstenaars is Ede- Wageningen een ideale omgeving. Het biedt rust en ruimte, alle voorzieningen zijn aanwezig en woon- en werkplekken zijn er nog betaalbaar. De regio wordt dan ook beschreven als een goede plek voor talentontwikkeling en er liggen kansen in het bieden van meer ruimte voor experiment en broedplaatsen. Culturele initiatiefnemers merken op dat regelgeving en het aanbod van ruimten een uitdaging vormen om bottom-up te bewegen.

De partijen zijn akkoord met de faciliterende rol van de gemeente en willen zelf ook graag initiëren en participeren, maar vragen ook om meer investering in tijd van de gemeente. Met ruimere randvoorwaarden en het beschikbaar stellen van ruimten zou meer mogelijk zijn.

- Door diverse vertegenwoordigers is genoemd dat muzikale initiatieven voor jeugd momenteel geen vaste locatie hebben, dat jeugdinitiatieven soms moeilijk doorgang vinden en dat er kansen liggen om de jeugd meer te betrekken bij het maken van beslissingen. De jeugd draagt de toekomst van het cultuurbeleid, en omdat de gemeenten hebben aangegeven hierin te willen investeren en deze pijler belangrijk te vinden, wordt er meer van ons verwacht. Heel concreet is er in beide gemeenten de wens tot een poppodium. Deze wensen zouden gebundeld kunnen worden. Spelers in het veld vragen om een gedeelde inzet, waarbij de gemeenten dan ook een gedeelde verantwoordelijkheid hebben.
- Een van de voornaamste uitkomsten van het proces om te komen tot het regionaal cultuurprofiel is dat gebleken is dat regionale samenwerking nog sterk afhankelijk is van toevallige ontmoetingen. Wij willen graag op regionaal niveau een of meer aanjagers of kwartiermakers aanmoedigen om verbindingen tussen de partijen te initiëren en stimuleren. Wij zien als gemeenten kansen in de organisatie van structurele ontmoetingen en netwerkmomenten en gaan mogelijkheden verkennen om dit in gang te zetten.
- De bestaande spelers en partijen worden nadrukkelijk aangemoedigd en uitgenodigd om hier aan mee te werken en initiatieven aan te reiken.

In de volgende drie hoofdstukken vertellen wij ons verhaal aan de hand van drie lijnen. We hebben enkele spelers uit het veld en de omgeving aan het woord gelaten en hun verhaal aangevuld met bredere informatie die tijdens de ontwikkeling is opgehaald. Verder bevat elk hoofdstuk een overzicht van de kenmerken en kwaliteiten, de belangrijke spelers en voorbeelden van samenwerking die goed de betekenis van de verhaallijn illustreren.

3. Verhaallijn 1 - Natuur

3.1 Ons verhaal: rust en ruimte

De Veluwe is een uniek kapitaal dat nergens anders in Nederland te vinden is. De rijke natuur trekt ons hierheen en hier naar terug. De omgeving is een onuitputtelijke inspiratiebron en voorziet in een podium. De inspirerende natuur biedt ons fysieke en mentale ruimte voor talent en creativiteit. In Nederland zijn er vanzelfsprekend meer regio's die rijke natuur bevatten, maar de rust en ruimte in combinatie met het culturele aanbod in de basisvoorzieningen en de ruimte voor ontwikkeling van talent maakt de regio echt onderscheidend in Nederland. Mensen vestigen zich in andere delen van Nederland voor de cultuur óf voor de natuur, maar wij ervaren dat mensen zich in juist in de regio Ede-Wageningen vestigen voor de combinatie van de twee.

Harold Lenselink, Akoesticum, vertelt

Het Cultuurmanifest Oost-Nederland (2015) wijst op de functie die dit gebied heeft ten opzichte van de rest van het land. Er wordt gesproken over "Relatieve rust en ruimte. Daarmee is Oost-Nederland de R&D afdeling voor kunst en cultuur in Nederland". Vanuit Akoesticum slaat dit de spijker op zijn kop. Er is een direct verband tussen natuurbeleving en cultuurbeleving. Natuurbeleving maakt bijzondere dingen bij mensen los en plaatst gedachten en ideeën in een andere context; het biedt inspiratie. Dat is een van de belangrijkste redenen waarom Akoesticum juist op deze plek is opgericht, in de voormalige Frisokazerne – aan de Veluwe – in Ede. Voor de ontwikkeling van talent, voor het trainen van allerlei vaardigheden, voor experiment en ontmoeting heb je rust en ruimte nodig.

De ligging van Akoesticum, ons nationaal trainingscentrum voor de podiumkunsten, op de rand van een prachtig natuurgebied (het Sysself, de Ginkelse hei, de Veluwe, de Rijn bij Wageningen) en de zeer goede verbondenheid met de rest van het land (intercitystation Ede-Wageningen) is van doorslaggevend belang voor ons bestaan. De 30.000 jaarlijkse binnen- en buitenlandse gebruikers en bezoekers van Akoesticum roemen de omgevingskwaliteit van dit trainingscentrum. Je moet daarbij denken aan het publiek dat onze presentaties bezoekt en dit vaak combineert met een wandeling of fietstocht in 'onze achtertuin'. Maar ook aan orkesten, trainingsgroepen die een sessie van enkele dagen beginnen of onderbreken met activiteiten in de omliggende natuur. Vaak gaat het nog een stap verder waarbij de natuurlijke omgeving direct betrokken wordt bij de training. Wij stimuleren dat ook, door een aanbod van mogelijke excursies, het beschikbaar maken van fietsen, het aanbieden van spelen, naast het inhoudelijke programma.

Veel gebruikers van Akoesticum komen uit de Randstad. Zij ervaren een verblijf bij Akoesticum, ook als er hard gewerkt moet worden toch ook als recreatie. De afstand is goed behapbaar en 'je hebt toch het gevoel dat je op vakantie bent'. De term proeftuin is in alle opzichten hier van toepassing. Akoesticum programmeert geen voorstellingen met grote namen, maar ontvangt juist de namen van de toekomst. Veel jeugdige musici bijvoorbeeld laten zich graag horen en zien aan een groeiend en nieuwsgierig publiek. Wij ontvangen buiten de culturele gezelschappen ook hele andere groepen. Een aanzienlijk deel daarvan houdt zich bezig met natuur- en milieuonderwerpen. Het gaat dan om wetenschappelijke bijeenkomsten (o.a. WUR), bijeenkomsten van betrokken ministeries, provinciale en gemeentelijke afdelingen en bijeenkomsten van belangenorganisaties.

Ten slotte betrekken wij voor het gastronomisch deel van ons werk zoveel mogelijk biologische producten uit de omgeving. Wij werken daartoe enthousiast en intensief samen met de coöperatie Het Boerenhart. Hiervoor bestaat bij onze gasten veel interesse en waardering.

3.2 Kenmerken en kwaliteiten

De natuur voegt voor ons veel toe in de combinatie met kunst & cultuur. Wij maken graag zichtbaar wat de uitwerking van de natuur in de regio kan zijn, en duiden dat in de volgende niet uitputtende lijst van kenmerken en kwaliteiten:

- Veel bezoekers aan de regio en deelnemers aan culturele activiteiten geven aan dat de buitenruimte voor mensen dient als inspirerende ruimte, als ruimte om na te denken, tot bezinning te komen, en te gaan creëren.
- Daarnaast bevordert deze combinatie het toerisme in de regio: het maakt Ede-Wageningen aantrekkelijk voor een divers publiek. De natuurrijke omgeving verrijkt ook de cultuurbeleving voor de bezoekers aan instellingen die midden in deze bijzondere natuur staan, zoals Akoesticum en het Kröller-Müller Museum.
- We maken ook in het cultureel aanbod met een meer incidenteel karakter zoals festivals graag gebruik van de mogelijkheden van de buitenruimte, bijvoorbeeld het festival Woest en Bijster en Stichting Beelden op de Berg. Wij doen dit met respect voor de beperkingen die het gebruik van de natuur meebrengt.

3.3 Overzicht Natuur

Spelers

- Akoesticum, nationaal trainingscentrum voor muziek, theater en dans in groenrijke omgeving
- Kröller-Müller Museum, museum met Van Gogh Collectie en met de grootste beeldentuin van Europa
- Stichting Nationale Park de Hoge Veluwe, stichting ten behoud van gevarieerd, weids, zeldzaam en toegankelijke natuur
- Stichting Beelden op de Berg, thematische beeldtentoonstellingen bij het Arboretum
- Arboretum Belmonte, één van de grootste botanische tuinen van Nederland
- Het Depot (Stichting Utopia), particulier museum en beeldengalerij op drie locaties in verbinding met Arboretum
- De Waterlanders, locatietheater met gebruik van het landschap
- Festival Woest & Bijster, festival met landschapskunst en locatietheater
- De Maakfabriek, reizende werkplaats, zoekt culturele oplossingen voor omgevingsvraagstukken en laten al reizend kunstwerken achter in het landschap
- Kastelen in de regio in natuurrijke omgeving, zoals Kasteel Doorwerth, Kastelen Hoekelum in Bennekom
- Visit Veluwe, organisatie zet Veluwe op de nationale en internationale kaart als aantrekkelijke bestemming
- Natuurorganisaties, zoals Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer
- Wageningen University & Research, o.a. de verbinding tussen kunst, innovatie, duurzaamheid, ecologie en techniek
- Defensie, eigenaar van militaire oefenterreinen in de omgeving
- Het Groene Wiel, centrum voor natuur- en milieueducatie

Projecten & Voorbeelden

- 'Bronstocht voor jongeren' natuurwandeling georganiseerd door popcultuur centrum Astrant in samenwerking met Natuurcentrum Veluwe
- Internationaal Kamermuziek Festival (Edesche Concertzaal) op verschillende locaties in verbinding met het landschap en de buitenruimte
- Störrig festival, culinaire ode aan de wilde Veluwe (past ook bij het verhaal rond voedsel)
- Talent Programma van Akoesticum, educatief programma gericht op kamermuziek voor muzikale talenten uit de hele wereld

Aanknopingspunten

- Dit thema biedt perspectief om multidisciplinair te werken. Door bijvoorbeeld de natuur inspiratie te laten zijn voor locatietheater of verdiepende programma's aan te bieden voor talentontwikkeling in relatie tot de natuur
- Cultuurbeleving en natuurbeleving gaan hand in hand, er is ruimte voor meer kunst in de openbare omgeving
- De natuurbeleving in de regio biedt ook perspectief op maatschappelijke vraagstukken op het gebied van duurzaamheid en biodiversiteit
- Doorontwikkeling van het Akoesticum als verbindende speler in de regio voor talentontwikkeling

4. Verhaallijn 2 - Historisch perspectief

4.1 Ons verhaal: herinneren & vernieuwen

De regio Ede-Wageningen kent een gedeelde historie voortkomend uit gebeurtenissen in de Eerste en Tweede Wereldoorlog, doorlopend tot en met de Koude Oorlog. Deze geschiedenis is goed zichtbaar in de historische gebouwen in Ede en bijvoorbeeld de rol die Wageningen heeft in de jaarlijkse herdenking. Ook zijn in Ede en Wageningen de wederopbouw en nieuwe groei nog zichtbaar en voelbaar. Ons erfgoed biedt daarmee een historisch perspectief van ontzagwekkend verleden via het levendig heden naar een duurzame toekomst.

Ed van Seters, Platform Militaire Historie Ede, vertelt

De regio is de spil van de belangrijkste historische gebeurtenissen in de Tweede Wereldoorlog. Die geschiedenis begint al met de Muur van Mussert, waar de Duitsgezinde Nationaal Socialistische Beweging de zogenaamde Hagespraken houdt. De inval van de Duitsers op 10 mei 1940 stagneert bij de Grebbelinie. Ede en Wageningen liggen dan in de frontlijn, wat gepaard gaat met hevige gevechten. Na het bombardement op Rotterdam capituleert Nederland op 14 mei 1940 en is ons land bezet. Verschrikkelijke bezettingsjaren volgen. De Duitsers huisvesten zich in de vele kazernes van Ede. Niet alleen Wehrmacht en SS-eenheden, maar ook Kriegsmarine, want naar Duitse maatstaven ligt Ede aan de kust. Fliegerhorst Deelen wordt zelfs het grootste Duitse vliegveld van Nederland. De burgers in de regio krijgen te maken met onderduikers, vluchtelingen en evacués. De bevrijding nadert in september 1944. Airborne-eenheden landen hier om de weg vrij te maken voor het geallieerde grondleger. Arnhem blijkt echter een brug te ver en beide gemeenten liggen wederom in de frontlinie. Dan volgt de vreselijke Hongerwinter.

Op 17 april 1945 worden zowel Wageningen als Ede na felle gevechten daadwerkelijk bevrijd. Tweeëneenhalve week later worden in Wageningen de capitulatievoorwaarden ondertekend. Op 5 mei 1945 is Nederland bevrijd. Dat wordt hier jaarlijks intensief herdacht en gevierd. Maar de oorlog is voor Nederland nog niet voorbij. In Ede starten de opleidingen oorlogsvrijwilligers voor Nederlands-Indië.

De Tweede Wereldoorlog mag historisch niet los gezien worden van de Eerste Wereldoorlog en de Koude Oorlog. In 1906 wordt Ede met de komst van twee infanteriekazernes een echte Garnizoensstad. Belangrijke vestigingsvoorwaarde daarvoor is het station Ede-Wageningen. Het station en de kazernes spelen een belangrijke rol bij de mobilisatie in augustus 1914. In Ede en omgeving worden in eerste instantie zo'n 8.000 militairen ondergebracht. Het mobilisatieleven bestond uit wachtlopen en het meedoen aan oefeningen. Op de westelijke kant van de Ederheide wordt een compleet loopgravenstelsel nagebouwd. De omgeving krijgt ook te maken met een vluchtelingenstroom uit België. In 1915 huisvest het vluchtoord Ede ruim 5000 buitenlanders.

De Tweede Wereldoorlog is eigenlijk pas echt afgelopen bij het vallen van Muur in 1989 als Duitsland weer één land wordt. Na de capitulatie van Duitsland in 1945 worden de NATO en het Warschaupact opgericht. De Koude Oorlog is begonnen, een gewapende vrede tussen het kapitalistische wereld en de communistische landen. Kenmerkend voor die periode is het grote aantal dienstplichtigen. Als Garnizoensstad krijgt Ede te maken met de opleidingen en huisvesting van tienduizenden soldaten.

Judica Lookman, Lookman Erfgoed en Cultuur vult aan

Natuurlijk, de militaire geschiedenis is kenmerkend voor regio. Wanneer de vraag wordt gesteld wat belangrijke onderwerpen of verhalen zijn van de gemeenten Wageningen en Ede komt steeds de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog naar voren. De gevechten rond de Grebbeberg, Market Garden, de twee evacuaties van alle bewoners uit Wageningen, de luchtlandingen en de ondertekening van de capitulatie hebben een grote impact gehad.

Zijn er dan geen andere verhalen die aandacht verdienen in dit gebied waar al zolang mensen wonen? Zeker wel, maar deze geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog zit vers in ons collectieve geheugen en zijn we er bijna allemaal wel persoonlijk mee verbonden en dat kan je in deze regio gewoon nog echt voelen en beleven! En dat maakt het zo bijzonder. Onze ouders, ooms of tantes of grootouders hebben deze oorlog meegemaakt en dat had een grote impact op hun leven. Deze geschiedenis raakt ons en dat vertellen we hier. We beleven en herinneren 'opdat wij niet vergeten'. Iedereen op zijn eigen manier: door het ontmoeten van veteranen, door het herbeleven van het schouwspel van de luchtlandingen, door het vieren van de vrijheid.

Het is een verhaal met een open eind en het biedt perspectief om met een open vizier naar de toekomst te kijken. We worden door beelden over oorlog en strijd op het wereldtoneel via tv en internet herhaaldelijk aan deze geschiedenis herinnerd. Waar wij nu in vrijheid kunnen leven, geldt dat niet voor anderen op de wereld. Mensen gaan op de vlucht en zoeken een plek waar ze wel veilig zijn en hun leven naar hun eigen denkbeeld kunnen leven. Hier in Ede en Wageningen vangen wij ze op en geven ze een plek in onze samenleving. Misschien juist door dat de geschiedenis van oorlog en vrede hier verteld wordt en het hier aan verbonden militaire erfgoed beleefd kan worden. Het is waardevol om het heden met het verleden te verbinden en cultuur, in welke vorm dan ook, is het middel om het verleden levendig te houden.

4.2 Kenmerken en kwaliteiten

Het historisch perspectief, net name het oorlogsverleden, is zo herkenbaar en voelbaar in deze regio. Dat is ook te zien in hoe wij omgaan met het erfgoed dat andere kanten van onze geschiedenis vertelt, zoals de wederopbouw en de vernieuwing. We geven dit weer met een volgende niet uitputtende lijst van kenmerken en kwaliteiten:

- Uniek voor deze regio is het complete verhaal over de Tweede Wereldoorlog, inclusief de aanloop en afloop. Vele historische plekken, waar de militaire geschiedenis herbeleefd kan worden, zijn nog te bezichtigen. Vaak zijn ze gelegen in de prachtige natuur- en landbouwgebieden, die kenmerkend zijn voor de Gelderse Vallei.
- Veel spelers, bijvoorbeeld in cultuureducatie, zijn erop gericht het historisch verhaal op het nu te betrekken. Welke lessen kunnen worden getrokken over oorlog en vrijheid, en hoe kunnen die worden verbeeld. De kunsten zijn bij uitstek een middel om de historie in het heden te bezien en te beleven, in actieve vorm.
- De industriële kant van de wederopbouw is zichtbaar in complexen zoals de oude ENKA-fabriek maar ook in de arbeiderswijken. Zo is de wederopbouwarchitectuur aan de Markt, de herstelde Grote Kerk met het eiken houten wederopbouw kerkinterieur en het grote herdenkingsraam een uitdrukking van de veerkracht van de bevolking na de oorlogsverwoestingen van 1940 en 1945. Ze zijn belangrijke dragers van Wageningen als Stad van de bevrijding. Tegelijkertijd staat Wageningen tegenwoordig bekend om het innovatieve en kennisintensieve klimaat. De omgeving geeft richting aan de identiteit van Wageningen en haar inwoners.

4.3 Overzicht Historisch Perspectief

Spelers

- Museum Casteelse Poort, toont de Wageningse geschiedenis en speciale plaatselijke geschiedenis
- Platform Militaire Historie Ede (i.s.m. Oosterbeek, Airborne) documenteert en houdt de rijke, militaire historie toegankelijk
- Wiki Wageningen, platform voor de geschiedenis van Wageningen door en voor Wageningers
- Stichting45, platform voor vrede en veiligheid, nationaal comité herdenking capitulaties
- Cultura Erfgoed, samenwerkingsverband van het Historische Museum Ede, Vereniging Oud Ede, Platform Militaire Historie Ede, Gemeentelijke Archeologie, het Gemeentearchief en Cultura
- Astrant, popcultuur centrum en poppodium voor jongeren ontwikkelt diverse activiteiten o.a. projecten in samenspraak met jongeren en jongvolwassenen, 'nieuwkomers' of geboren en getogen Edenaren.
- Soek Damascus, sociale onderneming die een podium biedt voor de talenten van migranten
- De Vrolijkheid, stichting die culturele activiteiten met kinderen in AZC's organiseert
- Museum Deelen, museum huisvest persoonlijke verhalen en wisselende exposities over de Tweede Wereldoorlog en de wederopbouw van Nederland
- Akoesticum, nationaal trainingscentrum voor muziek, theater en dans in de Frisokazerne
- Stichting Educatiecentrum De Goudsberg, stichting die zich inzet voor het behoud van de Muur van Mussert
- Monumenten in de omgeving, zoals het Belgenmonument op de Ginkelse heide en het mausoleum op de Paasberg in Ede

Projecten

- Bevrijdingsfestival Gelderland. Bevrijdingsfestival Gelderland is onderdeel van het Bevrijdingsevenement op 4 en 5 mei in Wageningen, Stad der Bevrijding. Dit evenement wordt georganiseerd door stichting Wageningen 45. Astrant organiseert in samenwerking met een projectteam van lokale vrijwilligers, Kambaal am Gemaal, nieuwe genres programmering tijdens het festival.
- Vrijheidsfestival Ede. Een in gezamenlijkheid georganiseerd meerdaags festival, waarbij de verhalen over vrijheid en verzet en het besef dat de vrede waarin we nu leven niet vanzelfsprekend is centraal staan.
- Adopteer een monument, Wagenings initiatief en landelijk onderwijsproject waarbij leerlingen van groep 7 en 8 een monument adopteren
- De Airborne luchtlandingen op de Ginkelse Heide, een evenement dat jaarlijks 30.000 bezoekers trekt

Aanknopingspunten

- Het militaire erfgoed en de geschiedenis van dit gebied trekt veel publiek op jaarbasis, maak daar gebruik van
- De historische verhalen die in deze regio leven bieden perspectief op actuele thema's en maatschappelijke vraagstukken
- Vind verbinding met culturele instellingen en projecten via het regionaal cultuurprofiel Arnhem & Nijmegen en kijk ook naar de mogelijkheden voor samenwerking met Oosterbeek, gemeente Renkum
- Dit thema is bij uitstek geschikt voor cultuureducatie en participatie in verbinding met de Cultuurbrief Erfgoed Telt (OCW, 2018)
- Om een jongere doelgroep voor deze thematiek aan te spreken leeft het idee om een Jongeren Cultuurraad in Ede en Wageningen te initiëren, die breed binnen het regionaal cultuurprofiel de juiste doelgroepen kan betrekken
- Ontwikkelingen World Food Centre op voormalig defensie terrein (past ook bij het verhaal voedsel)

5. Verhaallijn 3 - Voedsel

5.1 Ons verhaal: aan tafel met kunstenaars

Onze regio loopt voorop met kennis en innovatie op het gebied van voedsel, in het bijzonder de agri-foodsector. Dit komt voort uit een indrukwekkend natuurlijk en agrarisch verleden. Als er nu één in het oog springende samenwerking is in de Gelderse vallei, dan is het de FoodValley. De combinatie van het agrarisch verleden en innovatiekracht op het gebied van voedsel nodigt sterk uit om dit onderwerp te relateren aan maatschappelijke thema's zoals welvaart & duurzaamheid of technologie & ecologie. Ook het Kabinet heeft in het regeerakkoord geformuleerd samenwerking in de Regio FoodValley te ondersteunen en zal de uitkomsten daarvan beschikbaar maken voor de rest van Nederland. Wij zien, mede dankzij deze thema's, veel mogelijkheden en ook al een aantal initiatieven om de beleving van kunst & cultuur te verbinden met voedsel. We benutten de creatieve kracht van kunstenaars en andere makers graag om hier verder vorm aan te geven.

Olga Kersten, Cultuurmakelaar Wageningen, vertelt

"Ik experimenteer, ik reflecteer en ik verwonder me over de wereld om mee heen," aldus een kunstenaar.

"Ik experimenteer, ik reflecteer en ik verwonder me over de wereld om mee heen," aldus een wetenschapper.

Deze volkomen overlappende visie op werken, is al zichtbaar in projecten in onze regio. Ik citeer twee nieuwsberichten die dit goed illustreren:

Resource, 7 oktober 2018: Wat er in een plan gebeurt, kun je niet zien. Maar wel horen. Het kunstproject Bio Orchestra in universiteitsgebouw Forum doet tenminste een poging. Het project is een samenwerking tussen moleculair plantenfysioloog Sander van der Krol en artistiek leider Tom Kortbeek van Kunstlab Arnhem. Het 'orkest' bestaat uit plantenbakken met zandraket in verschillende stadia van ontwikkeling: als zaaïing, rozet, bloeiend of verouderd. Elk stadium heeft zijn eigen kenmerkende genetische activiteit. Die genexpressie is gekoppeld aan tonen en klanken. Het gaat bijvoorbeeld om een gen als TOC-1 dat een rol speelt bij het dag-nachtritme van een plant. Via panelen met knopjes en schuiven mag de bezoeker daar muziek met componeren. Het geheel heeft wel iets weg van een synthesizer.

De Gelderlander, 28 maart 2018: Een ketting van aarde als verantwoordelijkheid. Bolletjes met verschillende aardlagen vormen samen een ketting. Dat levert een zeer zware ketting op, maar dat past volgens de makers bij de zware verantwoordelijkheid om goed met de aarde om te gaan. Het kunstwerk Car(ry)ing is gemaakt door studenten van de Gerrit Rietveldacademie in samenwerking met promovendus Maricke van Leeuwen van Bodemkunde van Wageningen UR. Het lijkt geen kunstwerk om mee in de regen naar buiten te lopen, maar is wel een inspirerend en voor velen aansprekend voorbeeld van de ontmoeting tussen kunst en wetenschap.

Het eerste project lijkt een scene uit een sciencefiction film, maar is wel degelijk een echt project. Onderdeel van het weekend van de wetenschap. En het tweede is onderdeel van de viering 100 jaar WUR. Studenten van de Rietveld Academie uit Amsterdam en de Design Academy uit Eindhoven lieten zien waartoe de kennis van elf promovendi van Wageningen Universiteit hen inspireerde. Daarnaast staat dit jaar, 2018, op de WUR in het teken van Creatieve Innovatie. Een jury koos 10 (beginnende) kunstenaars uit 81 inzendingen. Elke kunstenaar werkt 2 maanden lang op de campus samen met 2 wetenschappers en presenteren gezamenlijk hun werk. Met dit project wil de WUR zowel onderzoekers als kunstenaars inspireren om zo elkaar en hun werkveld te versterken.

Als cultuurmakelaar ben ik een verbinder en zijdelings bij deze projecten betrokken. Maar ik zie een groot potentieel om deze projecten door te ontwikkelen en breder kenbaar te maken voor kunstenaars en wetenschappers. Want laten we wel wezen: verbeeldingskracht, dat is wat we nodig hebben!

5.2 Kenmerken en kwaliteiten

De verbinding tussen voedsel als leidraad voor de wetenschap, onderzoek en industrie in deze regio en de kunsten kan op vele manieren worden gelegd. Wij zien letterlijk dat mensen bij elkaar aan tafel aanschuiven in deze regio om van elkaar te leren en met elkaar te delen, voedsel voor lichaam en geest. We geven de potentie van dit verhaal weer met een volgende niet uitputtende lijst van kenmerken en kwaliteiten:

- Van oudsher is de regio Ede-Wageningen een uniek gebied met uitzonderlijke akkerbouw en veeteeltmogelijkheden. Noordelijk Nederland is in de voorlaatste IJstijd volledig met ijs bedekt geweest en de gletsjer heeft met haar uitlopers de Gelderse Vallei uitgesleten. Tegelijkertijd is de stuwwal van de Utrechtse Heuvelrug en het Veluws Massief ontstaan. In de warme periode die de IJstijd opvolgt bereikt de zee de Gelderse Vallei en verwelkomt het gebied zeelei, waar na in de volgende IJstijd het gebied verder verrijkt wordt door afzetting van het ijs dekzand en op sommige plaatsen veen. Het vormt de unieke ondergrond die de regio vruchtbaar maakt voor akkerbouw en veeteelt.
- De combinatie van kunst en kennis biedt bijvoorbeeld potentie voor de ontwikkeling van technologische kunst – een verbinding van domeinen die steeds meer belangstelling krijgt. Ontwikkelingen op het gebied van voedselinnovaties en duurzaamheidsissues vragen om een maatschappelijk debat, op welke wijze kunnen deze technologische ontwikkelingen en innovaties neer dalen in de maatschappij? Kunst en cultuur kunnen je om de hoek laten kijken, dialoog aan laten gaan. Er zijn mogelijkheden voor *cross-overs* tussen duurzaamheid en kunsten, bijvoorbeeld door kunst in verband te brengen met natuur en biodiversiteit, of cultuurprojecten met 'groene' kunsten te maken, bijvoorbeeld met betrokkenheid van de WUR.
- We zien ook een economisch belang voor onze eigen regio in de combinatie tussen onze kennisintensieve activiteiten en kunst & cultuur. Een goed ontwikkeld en gevarieerd cultureel aanbod in een regio vergroot de aantrekkingskracht voor nieuwe bewoners als vestigingsplaats, niet alleen voor wetenschappers en kenniswerkers, maar ook voor hun gezinnen. Voor studenten en jongeren is het culturele aanbod doorslaggevend voor de beleving van een woonplaats en de intentie om zich hier (eventueel later opnieuw) te vestigen en thuis te voelen.

5.3 Cultuur in verbinding met andere domeinen

Specifiek voor deze verhaallijn hebben wij input verzameld van diverse partijen van buiten het culturele veld, zoals de WUR, om de mogelijke verbindingen te illustreren. Hieronder geven wij een bloemlezing hiervan.

FoodValley / KennisAs

In het programmaplan van 2018-2019 is vastgelegd dat het programma van FoodValley en KennisAs met overige activiteiten en partners (zoals culturele partners) is versterkt. De KennisAs kan zo meer een spilfunctie innemen. Het programmadoel van de KennisAs is met name de creatie en versterking van een (inter)nationaal vestigingsklimaat voor innovatieve bedrijven en kennisinstellingen op het vlak van agri-food.

Momenteel is er al een samenwerking tussen Ede en Wageningen op het gebied van de KennisAs en de FoodValley. In november 2016 tekenden de provincie Gelderland en de gemeenten Ede en Wageningen een samenwerkingsovereenkomst over de gebiedsopgave Ede-Wageningen/FoodValley. De regio FoodValley beslaat het gebied rondom Ede en Wageningen en beoogt kennisontwikkeling, innovatie en agri-food met elkaar te combineren. De overheid, het (academisch) onderwijs en bedrijven werken er samen aan innovatieve oplossingen voor wereldwijde voedseluitdagingen. De wens van gemeenten, provincies en betrokken instanties is dat de FoodValley zal uitgroeien tot een regio met nationale en internationale uitstraling. Daar wordt aan gewerkt middels het langjarige, integraal ontwikkel- en financieringsprogramma voor FoodValley 2030. Stakeholders als het Rijk, een diversiteit aan foodbedrijven zoals Unilever, de WUR en de landelijke topsector agri-food werken hier samen om Nederland als 'nationaal kennis- en innovatiecluster op het gebied van agri-food' te versterken.

Voorbeelden van samenwerking, die doorontwikkeling of navolging kunnen krijgen, zijn projecten waarbij Wageningse studenten samengewerkt hebben met ArtEZ University of Arts, Design Academy Eindhoven en WUR-onderzoekers. Bijvoorbeeld het pop-up restaurant van Fooddesigner Katja Gruijters, de tentoonstelling 'Over Leven' van Joris Laarman Lab of de tentoonstelling Fashion of the Future op de campus. Ook zijn er mogelijkheden om traditionele regionale feestdagen, zoals de ambachtelijke Vlegeldag van Bennekom, waar nu aandacht is voor het dorsen van het graan, de *mal* te laten vormen voor een gemoderniseerde versie: een festival of reeks evenementen waar kunst, cultuur, voedsel, kennis en ambachtelijk erfgoed met elkaar worden verbonden.

Kennis en leefbaarheid

Vanuit de KennisAs is een initiatief ontstaan om verbinding met kunst en cultuur te zoeken. Ook de planvorming rondom het nog te ontwikkelen Experience Centre in het World Food Centre biedt wellicht mogelijkheden kennis en kunst met elkaar te verbinden. Binnen het programma van de KennisAs zijn enkele lopende projecten, waarbij kunst en cultuur aansluiting zouden kunnen vinden. Zo is er het project City Deal Kennis Maken waarbij de overheid met steden en stedelijke netwerken aan de Agenda Stad werkt. Het doel van de agenda is de verbetering en versterking van de groei, innovatie en leefbaarheid van steden, met name door het faciliteren van samenwerkingen tussen de kennisinstellingen, overheden en bedrijven, waarbij de culturele instellingen ook goed zouden kunnen aanschuiven om te kijken naar mogelijkheden. In de City Deal Kennis Maken heeft de WUR een rol, maar ook de Christelijke Hogeschool Ede. In 2018 wordt begonnen met de uitvoering van de eerste projecten.

Er worden in het kader van de KennisAs ook diverse netwerkbijeenkomsten georganiseerd waarbij het bedrijfsleven wordt betrokken, zoals een maandelijks business café op Wageningen Campus en bijeenkomsten van het EBC (Edes bedrijvencontact) en WOC (Wageningse ondernemerscontact). Het nieuwe cultuurfonds in Ede, dat ook sterk wil inzetten op de ontwikkeling van cultureel ondernemerschap in de regio, zou een verbinding aan kunnen gaan met deze initiatieven om het voor culturele ondernemers gemakkelijker te maken in contact te komen met bedrijven in de regio – deze bijeenkomsten bieden daartoe mogelijkheid.

Ruimtelijk gebied en duurzaamheid

Ook op ruimtelijk gebied is het interessant om te onderzoeken waar de culturele sector mogelijk een rol kan spelen in de verkenning van het landschap en vestigingsklimaat. De regio Ede-Wageningen heeft hiertoe een verkenning gestart. Hoe verhouden ze zich tot elkaar en wat kunnen ze voor elkaar betekenen? Ook bij deze gesprekken, die in 2018 van start zijn gegaan, zou de culturele sector aan kunnen schuiven. Kunst, landschap en kennis kunnen elkaar raken en het is de moeite waard om ook de culturele sector bij deze verkenning te betrekken. Er wordt ook gesproken over een *cross-over* tussen duurzaamheid en kunsten, bijvoorbeeld door kunst in verband te brengen met natuur en biodiversiteit, of cultuurprojecten met 'groene' kunsten te maken, bijvoorbeeld met betrokkenheid van de WUR.

5.4 Overzicht Voedsel

Spelers

- Regio FoodValley. Een samenwerking van gemeenten, innovatieve bedrijven, van startups tot en met multinationals en kennisinstellingen binnen en buiten Nederland
- Bestuurlijk samenwerkingsverband Ede-Wageningen geformeerd in de KennisAs, de voedingsbodem voor kennisuitwisseling en innovatie, waar onderwijs, gemeenten en bedrijven samenwerken aan betere, veiligere en duurzame voedselproductie
- Wageningen University & Research (o.a. Masters Agro ecology, Food technology)
- Ambachtsonderwijs (MBO, bakkersopleiding, ROC's)
- Cultuurmakelaar Wageningen, stimuleert en verbindt organisaties, individuen, bedrijven en instellingen die culturele activiteiten willen ontplooiën
- Cultuurfonds Ede, maakt het leven in de gemeente Ede aantrekkelijker door het versterken van de kunst & cultuursector door in samenwerking met Edese culturele en zakelijke ondernemers activiteiten en evenementen te initiëren, organiseren en ondersteunen.

Projecten

- Störrig Festival, een culinaire ode aan de wilde Veluwe
- Tafel van W, organiseert onregelmatig verrassende maaltijden aan een enorm lange tafel die steeds op een andere plek staat, in het centrum, in wijken of de buitenruimte. Voor iedereen uit de creatieve sector in Wageningen en iedereen die zich daarbij betrokken voelt. Soms zitten er 700 mensen aan tafel
- De smaak van Van Gogh en Aan tafel met van Gogh, initiatieven van gemeenten en lokale ondernemers waarbij culturele activiteiten worden ontwikkeld in verbinding met voedsel
- SynCity Film & Art Festival about Synthetic Biology (2017), festival om middels kunst en cultuur informatie en context te geven aan ontwikkelingen in de synthetische biologie
- Kunstprojecten in samenwerking met de WUR, zoals projecten van Katja Gruijters, Henk Wildschut, Joris Laarman en Mies Loogman

Aanknopingspunten

- Het 100 Jarig bestaan van de WUR dit jaar biedt aanknopingspunten voor verdere samenwerkingen met het culturele veld in de toekomst
- Combineer de ontwikkeling van World Food Centre op voormalig defensieterrein met culturele initiatieven om nieuwe broedplaats te creëren
- Het opzetten van een 'echte proeftuin', het organiseren van een samenwerking tussen kunstenaars uit verschillende disciplines en de WUR
- Via meerdere wegen heeft de WUR aangegeven open te staan voor toekomstige verbindingen met het culturele veld in Ede en Wageningen om samen initiatieven verder te ontwikkelen op het gebied van kunst, natuur, technologie en wetenschap. Dhr. S. Vink, *spokesperson* van de executive board van de WUR, heeft aangeboden aanspreekpunt voor het culturele veld te zijn

6. Voedingsbodem voor de toekomst

Een levendige culturele infrastructuur versterkt de aantrekkingskracht van onze regio. Dit cultuurprofiel maakt het duidelijk: het *broeit en groeit* in de regio. Wij zijn ons ervan bewust dat wij aan de start staan van een periode van nieuwe initiatieven, samenwerkingsverbanden en mogelijkheden die nog verdere uitwerking nodig hebben. Mede door het proces van het opstellen van dit regionale cultuurprofiel, is de bodem echter gevoed en zijn er voldoende zaadjes gepland om te laten groeien. De uitgewerkte verhaallijnen in relatie tot de andere domeinen en de omringende regio's maakt de regio Ede-Wageningen als geheel uitermate geschikt als een grote culturele proeftuin. Daarmee creëren we verse ketens om vanuit de voedingsbodem nieuwe toppers te laten opbloeien.

De regio Ede-Wageningen kijkt dan ook met een open vizier naar de toekomst en heeft de intentie uitgesproken om concrete vervolgstappen in gezamenlijkheid te benoemen. Dit regionaal cultuurprofiel vormt het vertrekpunt, in samenhang met de ROUTE OOST die door het Landsdeel Oost is geformuleerd en als bijlage aan dit profiel is toegevoegd. Voor ons zijn de drie geschetste verhaallijnen een belangrijk aanknopingspunt om de ingeslagen weg te vervolgen in ons cultuurbeleid. Wij verrijken deze verkenning met aanvullend onderzoek naar behoeften onder inwoners, professionals en bezoekers. Met het Rijk, de provincie Gelderland en de overige cultuurregio's die ons omringen maken we graag concrete afspraken over verregaande samenwerking op het gebied van beleidsontwikkeling en financiering van de cultuursector, in ons aller belang.